

VÄSTGÖTA- BYGDEN

Tidskrift för hembygdsarbete, natur- och kulturminnesvård utgiven av Västergötlands Hembygdsförbund

Nr 6

Årgång 63

2008

Bild Börje Brorson

Profilen - Tomten

Sidan 13

Så firades julen i Larvs socken

Sidan 6

Lerum har lagt kommunvapnet på hyllan

Sidan 9

Foto: Aina Lindborg

HKH Kronprinsessan Victoria Västergötlands Hembygdsförbunds beskyddarinna

Innehåll

Några rader från Förbundsordföranden	3
Tankar i tiden	4
Jul i stugan	5
Så firades julen i Larvs socken	6
Toarpsdal - mer än en nedlagd järnvägsstation	8
Lerum har lagt kommunvapnet på hyllan	9
Ett bortglömt 150-årsminne	10
Dags för anmälan till Årets Hembygdsför	11
Ett märkligt hundliv - Helt naturligt	12
Tomten - Profilen	13
Hernqvist ny filmhjärte	14
Husbehovsbränning av tjära	15
Årets ordförandekonferenser	17
Träff för "lokalredaktörer"	17
Fotoutställning i Nittorp	18
Vänga invigde museum	18
Det blev ingen järnväg	19
Västgötska Gustavianer	20
Läsvärt i korthet	21
Förbundsstyrelsen satt på fattigstugan	21
Risveden 3	22
Skelettet i Hangelösa	23
Julbonader	24

För redigering/layout svarar Leif Brunnegård, Asklanda Ekehagen, Vårgårda, och tidningen trycks hos Rydins Tryckeri AB, Nossebro.

Utgivningstider är 22-28 febr, 15-21 apr, 24-30 juni, 24-30 aug, 20-25 okt, 20-25 nov.

Senaste manusdag 6 veckor före utgivning.

Hemsida: www.hembygd.se/vastergotland

VÄSTGÖTA- BYGDEN

Tidskrift för hembygdsarbete,
natur- och kulturminnesvård.

Medlemstidskrift för
Västergötlands Hembygdsförbund
Årgång 63

Utkommer med 6 nummer per år
Avgift 2008 120:- Plusgiro 8 57 59-9

Redaktionsgrupp: Roland Antehag, Lilla Mjölse-
redsv 9, 466 95 Sollebrunn, tel 0322/402 55,
E-post: roland.antehag@telia.com

Leif Brunnegård, Asklanda Ekehagen, 447 93 Vår-
gårda, tel 0322/66 10 26, E-post: vbn.red@tele2.se
Hans Menzing, ansvarig utgivare, Marumstorget 1,
532 32 Skara, tel 0511/12643,

E-post: hans.menzing@telia.com

Övriga i redaktionskommittén:

Tage Brolin, Bäckaskog, Främmestad, 465 97 Nos-
sebro, tel 0512/531 50,

E-post: tb.bygg-tjanst@telia.com

Eva Bergström Hyenstrand, Carl von Linnés väg 2,
Skultorp, 541 55 Skövde, telefon 0500 - 43 30 13,
E-post: hyenstrand@hotmail.com

Stig Green, Fjällrosv 1, 516 32 Dalsjöfors, telefon
033 - 10 15 85, E-post: stig.green@bornet.net.

Förbundsordförande: Eva Bergström Hyenstrand,
Förbunds-kassör: Hugo Isaksson, Björkeborg 6950,
523 92 Timmele. Telefon 0321 - 300 01
E-post hugo.isaksson25@hotmail.com .

Kanslist: Eva Mann, Västergötlands Hembygds-
förbund, Box 15, 534 21 Vara, tel 0512/10550 fax
0512/339 42, bost. 0511/37 03 30, Plusgiro 8 57 59-
9, Kansliets E-post: vasterg.hembygdsf@telia.com

Författarna i denna skrift är själva ansvariga för
innehållet i sina artiklar. Redaktionen förbehåller sig
rätten att korta och redigera insänt material. Om inget
annat anges, är artikelförfattaren också fotograf.
Bidrag till tidningen och tips mottas tacksamt av
redaktionen, liksom tidskrifter och böcker som öns-
kas anmälda. De flesta texter och bilder publiceras
på vår hemsida. Insända texter och bilder anses som
godkända för publicering på vår hemsida.

ISSN 0346-4954

Några rader från Förbundsordföranden

Västergötlands museum i Skara är i dagarna mycket aktuellt i media. Vad handlar diskussionerna om? Berör de oss i Västergötlands hembygdsförbund?

Västergötlands museum tillhör en stiftelse. Stiftelsebildare är Västergötlands Fornminnesförening, Skara kommun och Västra Götalandsregionen. Stiftelseurkunden föreskriver museets uppgifter, ekonomi och chefens ansvar inför stiftelsens styrelse.

Västergötlands museum ingår numera tillsammans med tio andra museer i Västarvet, Regionens organ för natur- och kulturarvsfrågor. Bland museerna kan nämnas Bohusläns Museum, Forsviks bruk eller Vitlycke museum. Genom en ny organisationsplan avser Regionens fogasamman dessa institutioner till ett nätverk, lett av en förvaltningschef. Sex olika sektorer av museal verksamhet skall var och en leddas av en verksamhetschef med ansvar för samtliga museer. Personalen skall "flöda" mellan Västarvets olika arbetsplatser. Genom samordnade utställningar och annan utåtriktad verksamhet vid "besöksmålen" skall Västarvets visioner föras ut till både närboende och långväga besökare.

Vid ett nyligen av Regionens anordnat seminarium i Göteborg framgick klart att turism antas få en stor framtida ekonomisk roll i regionen. Man kan förmoda att Västarvets "besöksmål" tilldelas en viktig roll i detta och att verksamheten där i första hand inriktas på höga besöksiffror. Detta kan jämföras med museernas traditionella, breda uppgift att vårda och visa ytringar av mänskligt leverne under bortåt tio tusen år.

Om Västarvets organisationsplan genomförs fullt ut

Eva Bergström Hyenstrand
Förbundsordförande

finns stor risk att Skara-museets rötter i landskapets historia skadas allvarligt. Hur ett framtida Västergötlands museum kommer att gestalta sig är mycket oklart, dess traditionella självständighet riskerar att helt försvinna. Nyss har stiftelsens styrelse sagt ja till samarbetsavtal med Regionens, trots kvarstående basfakta om stiftelsens innebörd och den traditionella museichefens roll.

För hembygdsföreningarnas del är det risk att den invanda kommunikationen med museet försvåras, t ex beträffande råd kring vård av föremål och byggnader, arkiv, forskning och annat. Turerna kring Västergötlands museum blir en övning i att inte ta något för givet. Museet angår oss!

Eva Bergström Hyenstrand

God Jul
och
Ett Gott Nytt År
önskar

Västergötlands Hembygdsförbunds styrelse
Västgötabygdens Redaktionskommitté.

Tankar i tiden . . .

Lars-Erik Kullenwall,
vice ordförande i förbundsstyrelsen.

Julen är i antågande och för oss som vill hålla på traditioner är det många och viktiga steg som måste tas innan vi når dopparedagen. Anna-dagen den 9 december är en sådan dag. Då ska lutfisk läggas i blöt och sedan lutas. Den hemlutade fisken blir så mycket godare och bättre änden som finns att köpa färdiglutad, men tyvärr börjar det bli svårt att få tag i torkad fisk. Många minns säkert när lanthandlaren i socknen fått hem den torkade lutfisk och satt den i låda. Det luktade så gott!

En och annan kanske också håller på traditionen att slakta en julgris. Tänk vad mycket och god mat som den ger - julskinka, grynkörv, leverkörv och syltor i olika former för att inte tala om blodpudding. Jag tycker att det också börjar bli svårt att hitta bra sådan i en vanlig butik. I Falköping har vi som tur är Claessons Chark, som tillverkar enligt gamla och beprövade recept. Deras blodpudding, korvkaka och andra charkuteridelikatesser är av ypperligt slag. Jag tycker att vi ska vara rädda om dessa lokala producenter, som verkligen förgyller vår tillvaro.

Min kommun, Falköpings kommun, har den lokala maten som ett av sina kärnvärden. Här har sedan urmin-

nes tider producerats mat i olika former. Kommunen tävlar med bland annat Kalmar om att vara den kotätaste i landet. Idag hittar vi Falköpings Mejeris produkter i butiker runt om i Sverige. Många tror att Falbygds Ost har koppling till vårt mejeri. Så är inte fallet mer än att mejeriet levererar en del av sin ost till grossistföretaget Falbygds Ost. På Falbygden börjar vi också få ett antal små och riktigt "goa" lokalproducenter. Falköpingskommuns övriga kärnvärden är megalitkulturen, platåbergen och kommunikationerna. Dessa skall jag återkomma till vid ett annat tillfälle.

I syfte att skapa marknadsmöjligheter för de lokala producenterna bildades 2001 Falbygds Mat & Kultur, som utvecklade två årliga marknader, Falbygds Skördefest Mekelsmäss som hållits för nionde gången för ett par månader sedan i slutet av september (den första hölls år 2000 som en del i kommunens millenniefirande) samt Vårfrumäss, som hålls i samband med tranperioden på våren. Det är just sådana här mötes- och marknadsplatser vi behöver för att hjälpa fram fler lokala matproducenter.

Falköping har som första och hittills enda kommun i Sverige blivit invald i nätverket Citta slow. Det ska väl inte stickas under stol med att en och annan Falköpingsbo har ställt sig frågande inför Citta slow, mycket beroende på att ordet "slow" ger en negativ klang. Kommunen har prövats på inte mindre än 54 punkter och befunnits hålla måttet. En lite friare översättning av Citta slow skulle kunna vara "Det goda livets stad". Nu är det upp till bevis att Falköping liksom vänorten Fontanellato, beläget utanför Parma i Italien, kan leva upp

till det goda livet.

Så åter till julens förberedelser. Hit hör också att sätta granar eller enbuskar vid dörrarna samt leta reda på en vacker julgran. Det är en ynnest att kunna gå ut i sin egen skog och hugga en julgran. Det brukar vi i vår familj göra någon dag innan julafton. När granen kommer in i värmen luktar den så gott. Småfåglarna måste också få sin kärve, men det har jag konstaterat att de idag är så bortskämda med fröblandningar, så kärven kommer i andra eller tredje hand.

Nu vill jag passa på att önska alla en God Jul och ett Gott Nytt År!

Lars-Erik Kullenwall

Jul i stugan

Tomtefar Björn hälsar välkommen till sin stuga inne i Risvedenskogen.

Sedan 1989 arrenderar Långareds Hembygdsförening torpet Sandhult på Risveden. Risveden är ett stort skogsområde på gränsen mellan Ale och Alingsås kommuner. Förr var detta också gränstrakter, Risveden låg i tre häradar, Ale, Kulling och Bjärke. Torpet är ett exempel på de mycket små brukningsenheter som fanns på Risveden under 1800-talet och första hälften av 1900-talet. Tack vare att torpet aldrig brukats med moderna metoder så har ängsmarkerna bevarats.

Hembygdsföreningen har hållit slättergillen på Sandhult sedan mitten av 1980-talet. Vi hävdar slätterängarna där man bland annat kan se jungfrulin och granspira blomma under sommaren. En kväll i augusti har vi slättergille och nu senast deltog ett trettiotal personer med lie och räfsa. Vi avslutade kvällen med musik och kaffe med smörgås och bärpaj.

Varje år den andra helgen i advent öppnar vi stugan och bjuder in till en försmak av julen. Vi försöker vara ett alternativ till de många kommersiella arrangemangen som förekommer i advent. Många besökare återkommer år efter år.

På gårdstunet möts besökarna av varm glögg och i köket bjuds det på kaffe och pepparkakor. I stugan står granen pyntad på gammalt vis och elden sprakar i den öppna spisen. Har vi tur så är tomten på besök. På torpet finns ett magasin där det förr tillverkades trätofflor.

Malin Laggren är kompis med tomten och hjälper honom före jul

Den kallas än idag för "toffleboa" och där säljs garn-tomtar, julpynt, hembakat bröd och hemgjort julgodis. När det skymmer och de sista besökarna lämnat oss drar vi vinnarna i lotterierna, ser till att elden i spisen har falnat och stänger stugan för året. Torpet går till vintervila för att vakna upp när vi återvänder i april eller i början av maj för att städa stugan och göra värfint kring husen.

Eva Karlsson

Julbordet står dukat med trätallrikar, såkaka, julgris, korv, julhög och allt annat som var vanligt förekommande i ett bondehem under 1800-talets slut.

Så firades julen i Larvs socken

Finns det någon mer helg som vi så traditionsbundet firar som just julhelgen? Utan att tänka närmare på det, säger de flesta av oss att vi firar julhögtiden som vi alltid har gjort.

Här bryts det inga traditioner, vi firar julen med familj och släkt som vi alltid har gjort, säger vi utan att sväva det minsta på målet. Men hur traditionsbundna är vi egentligen inför den annalkande julhelgen?

Det räcker att vi bara tittar något eller ett par decennier tillbaka i tiden för att vi skall se att mycket av våra jultraditioner har förändrats.

Tar vi ett stort steg tillbaka in i 1850-talets bondesamhälle, så har julfirandet genomgått stora förändringar. I Larvs förnämliga hembygdsmuseum har Marianne Svensson med hjälp av trolldag dukat upp ett dignande julbord, som det kanske kunde ha sett ut i ett större bondehem i 1850-talets Larv.

Det första som slår en, är att det inte finns någon julgran i rummet. Istället hänger det en ljuskrona pyntad med kulört papper i taket.

-Den här ljuskronan är för tolv ljus och visar att den kommer från ett lite finare hem. Julgranen kom först omkring 1870-talet och då oftast som en liten pyntad bordsgran, berättar Marianne Svensson. Det väldukade salsbordet är fyllt med en mängd olika maträtter. Mitt

på bordet ligger den helstekta griskultingen, omgärdad med välfyllda fat med bland annat köttkorv, kål, äggost, pressylta, vitgröt, ostkaka, lutfisk och till var och en, en diger julhög, med olika sorters bröd, toppad med en smakfull pepparkaka. Mitt på bordet, så alla kunde se, den fina såkakan bakad på det finaste mjölet.

Frånetsidobord bjuds det på nybakat bröd, nykärnat smör och den inför julen, extra feta julosten.

Oftast påbörjade man julförberedelserna redan i början av december med att brygga juldricka, lägga den torkade fisken i blöt och lut, slakta den gödda och feta julgrisen. För att sedan göra korv och pressylta och all annan mat inför den stundande julhelgen. Det enda som saknas på det överfulla julbordet är potatisen.

-Potatis var vardagsmat, det åt man varje dag under året, så under julhögtiden slapp man äta potatis, säger Marianne Svensson.

Det var viktigt för gårdens goda anseende att det fanns rikligt med mat inför julen.

-Fick man besök under och inför julen skulle han eller hon bjudas på något, annars bar de ut julen, berättar Marianne Svensson.

Julgröten, eller vitgröten som den också kallades var vanligtvis kokt på korn, äts kall och alla åt direkt ur grötbunken i så kallat bunkalag. Innan någon fick äta av

Helstekt griskulting och korv hörde förr julbordet till.

Såkakan och julhögen var förr i tiden ett viktigt inslag i julfrandet.

gröten skulle var och en läsa ett grötrim.
 -Grötrimmen kunde vara både tvetydiga och spydiga, säger Marianne Svensson och ger exempel på ett grötrim där drängen och pigan hade ett gott öga till varann.
 - Denna gröten är kokt i gryta och inte i en klocka. Jag såg Petter springa till pigan i bara socka.

Förr var den heliga julnatten fylld av vidskepelse och olika former av skrock.

Från Larvsbygden berättas det att julbordet inte fick dukas av. All mat skulle stå framme så att de dödas andar efter de som tidigare bott i stugan, under julnatten skulle kunna äta sig mätta. De som under natten vakade över de tända ljusen, kunde intyga att vid den tiden Kristus föddes på julnatten flämtade ljusen.

Allt som hade belysts av julljusen trodde man fick en magisk kraft.

Såkakan som låg nära ett av julljusen bars ut till bingen med utsäde på magasinet för att välsigna utsädet, så att det skulle ge en rik skörd nästkommande år. Det kvarvarande julölet i stopen skvättes ut över korna så att de var skyddade från vargen.

När gårdens folk kom till julottan på juldagsmorgonen var det viktigt att man svepte med handen över kyrkbänken innan man satt sig på bänken. Grus och mull kunde finnas kvar efter de döda, som tidigare under natten hade firat julotta i kyrkan.

Staffan Peterson

Toarpsdal

mer än en nedlagd järnvägsstation

Den lilla orten Toarpsdal finns inte nämnd i uppslagsböckerna. På vägkartan är den inte angiven men följer man skyltningen mot Dalsjöfors och Åspered från riksväg 40 någon mil öster om Borås visar en vägskylt "Toarpsdal" att man hamnat rätt. Invånarnas postadress är Dalsjöfors och de tillhör Dalsjöfors kommun del inom Borås stad.

Sitt namn har Toarpsdal fått efter sockennamnet Toarp. I Svenskt ortnamnslexikon anges "Towatorppa sockn 1489". Sockennamnet är givet efter kyrkbyn och innehåller det fornsvenska mansnamnet Tove och torp 'nybygge'.

För tågresenärer är Toarpsdal känt som en järnvägsstation mellan Borås och Ulricehamn. En högtidlig invigning av bansträckningen skedde den 15/12 1917. Efter själva invigningsceremonin i Ulricehamn följde en stadig lunch på Stadshotellet och Stora Hotellet, varefter deltagarna vid tretiden på eftermiddagen återvände med extratåget till Borås, där dagen avrundades med middag i Stadshotellets festvåning med mängder av tal och utväxling av telegram. En tidtabell från 1940 visar nio stationer mellan Borås och Ulricehamn: Gånghester, Dalsjöfors, Toarpsdal, Rångedala, Varnumskulle, Nitta, Hökerum, Aspanäs och Redvägsbrunn. Sträckan Borås – Toarpsdal avverkades på 28 minuter.

Den 1/6 1985 upphörde trafiken. Klockan 10.10 avgick det sista persontåget från Borås. Klockan 13.03 vände tåget tillbaka från Ulricehamn och om resan ut hade varit festlig så avslutades resan som något av en västgötaklimax. Tåget stannade i skymundan på plattform 1 i Borås utan att nå någon mötte för att markera avslutningen på en epok.

Industriell verksamhet av olika slag har förekommit i Toarpsdal långt tillbaka i tiden. Vid stora fallet i Häljaredsån har en gång en vattenkvarn legat. Kvarn finns mjölnarbostaden som uppfördes 1860. Fallet är imponerande med cirka 10 meters fallhöjd. Kvarnrörelse har förekommit här i århundraden. (I Toarp fanns 1789 inte mindre än 40 kvarnställen. Antalet kvarnar var större, eftersom flera kvarnar låg på samma plats.) Verksamheten vid ån har varit livlig; förutom två kvarnar har här funnits

Byalaget på botanisk utflykt

sågverk med ramsåg och Häljareds mejeri (senare svagdricksbryggeri, som startade 1903). Fallet utnyttjades under första hälften av 1900-talet för elkraft till hushållen på orten.

Uppströmsvattenfallet ligger en valvbro, som tidigare var en del av den allmänna vägen mellan

Borås och Ulricehamn. Bron kan ses från den gång- och cykelbana, som tidigare var järnvägsspår.

Toarpsdal är i dag kanske mest känt för att hysa en av kommunens största företag, nämligen Mont Blanc Industri AB, som tillverkar bland annat takboxar och lasthållare.

För många av dagens invånare i Toarpsdal spelar byalaget en viktig roll. Sedan år 2002 har man verkat för aktiviteter och arrangemang i närområdet. Man har en egen boulebana med plats för ett fyrtiotal deltagare. Spelet utövas alla måndagskvällar under sommarhalvåret och avslutar med Toarpsdals-mästerskapet på hösten. Vintertid utnyttjas Borås boulehall. Samarbetspartner är den lokala bouleföreningen Pomme de Pin, som i år anordnade Svenska Mästerskapen i Boule i Borås.

Teater- och studiebesök står också på byalagets program. Vår- och höstpromenader anordnas och nu senast i det närbelägna Häljared. Gun Gustafsson och sonen Robert samt Bo Häljefelt, visade runt i blomsterprakten från gamla tider. Förr fanns det en byordning som reglerade skyldigheter och rättigheter inom byalagen. Dessa förordningar har förlänges sedan upphört men byalagen har i vår tid återkommit i form av lokala intressegrupper som samlar kring frågor inom närområdet i kommunen. Verksamheten i Toarpsdals byalag är ett exempel på hur det kan fungera som bäst.

Stig Green

Källor:

Uno Wahlstrand

Litteratur: Svenska Järnvägsklubben: Järnvägen Borås – Ulricehamn – Jönköping

Stig Green: Dalsjöforsbygden och spåren av det gamla Toarp.

Lerum har lagt kommunvapnet på hyllan

Lerumskommunharettkommunvapensomantogsavkommunfullmäktige 1982. På vapnet finns ett oxhuvud och tre eklöv avbildade mot en bakgrund av guld och rött. Oxen och eklöven symboliserar tillsammans styrka och uthållighet.

De tre förgyllda löven är också en symbol för de tre kommunerna Lerum, Skallsjö och Stora Lundby som 1969 slogs samman för att bilda det som idag utgör Lerums kommun. Oxhuvudet har en förebild i häradssigillet för Wättele härad, vars gränser stämmer väl med Lerumskommunsgränser, där just en oxe avbildas.

Häradssigillet har medeltida rötter och valet av en oxe som symbol sägs höra samman med den betydande roll boskapshandel spelade i området vid den här tiden.

År 1982 godkändes Lerums vapen av riksarkivets heraldiska sektion med följande beskrivning: I fält av guld ett framåtvänt oxhuvud med röd tunga och däröver en ginstam med tre eklövar av guld.

Men de styrande i Lerum tyckte inte att oxen gav en riktig bild av ett nutida Lerum. Inte heller alla lerumsbor ansåg att oxen som räcker ut tungan åt beskådaren var en bra symbol för kommunen. Ett stycke in på 2000-talet beslöt därför kommunstyrelsen uppdrag till en reklambyrå att göra en logotyp, som gav en modern och riktig bild av kommunen. Så kom Väven till. I en folder "Mer än du tror (historien om en väv)" presenteras tankarna bakom Väven. Bland skrivningarna i foldern citeras här följande: "Visst är en kommun ofta bara ett administrativt begrepp – utan ett speciellt språk eller speciell dialekt, utan egna sedvänjor och egna traditioner. Men man kan ändå hitta mycket att vara stolt över innanför kommunens gränser. Ju mer du letar i Lerum, desto mer finner du.

Från de lugna områdena kring Sjövik och Norse-

LERUM
mer än du tror

sund, de historiska platserna vid Tollered och Nääs till bekvämt tillgängliga områden i Gråbo, Floda och Lerums centralort, finns det något för varje smak."

"Ingen enskild aspekt kan ensam beskriva den stora bredden som de olika platserna och områdena i kommunen utgör. Det finns ingen genomgående röd tråd som betecknar Lerums kommun, tvärt om. Vi har många trådar av olika slag, storlekar och färger.

Det är rikedom och variationen av dessa trådar som utgör den vackra väv som är Lerum."

Anita Borke är ordförande i Lerumsbygdegille, men också ledamot av kommunstyrelsen. Hon berättar: Mycket av den diskussion som uppstod, när Väven presenterades, berodde på att kommunstyrelsen ensam stod för logotypen. Styrelsen vill överraska kommuninvånarna med något fint och framåtriktande. Men så uppfattades inte Väven. I Lerum vill alla vara med och påverka och det hade man inte fått. Det blev en väldig turbulens med insändare i tidningar, skrivelser och mycket prat man och man emellan. Väven kom i folkmun att kallas "Trasan" Kommunstyrelsens helt enhälliga beslut 2007 överklagades utan framgång. Inte heller alla i min styrelse för byg-

degillet gillade Väven. Men själv står jag helt bakom vår logotyp, som för säkerhets skull även antagits av kommunfullmäktige.

På Lerums kommuns hemsida står att läsa: "År 2007 antog kommunstyrelsen en ny logotyp för Lerums kommun, och därmed kommer kommunvapnet inte att användas i någon större utsträckning."

Till Lerums logotyp Väven är även fogad en kompletterande text: Lerum – mer än du tror. Bilderna och uppgifterna om kommunvapnet är hämtade från Lerums kommuns hemsida.

Roland Antehag

Ett bortglömt 150-årsminne med Mariestadsanknytning

För 150 år sen, 1858, avslutades en dystre episod i svenska kyrkans historia, då det så kallade konventikelplakatet upphävdes. Det hade då varit i kraft sedan 1726, i 132 år. Det var när den så kallade pietismen började att breda ut sig alltmer även i Sverige, den hade börjat i det lutherska kyrkoområdet i norra Europa, som myndigheterna befarade att kyrkans makt över människorna skulle kunna komma att försvagas, om det tilläts andra andliga

aktiviteter som inte stod under kyrkans överinseende. Det var Peter Scheffer, landshövding i Skaraborgs län och ägare till Eks Säteri (St. Ek) som var ordförande i den kommission som utfärdade plakatet

På flera platser i norra Europa, där reformationen hade genomförts, började det i slutet av 1600-talet och början av 1700-talet uppstå mindresammanslutningar som inte tolkade bibeln på samma sätt som den etablerade kyrkan gjorde. De kallades konventiklar som betyder liten sammankomst. De inkräktade på kyrkans ensamrätt att förkunna Guds ord. Rörelsen spred sig och nådde också vårt land. Det var genom svenska studenter, som studerat vid tyska läroanstalter som rörelsen nådde Sverige. I Stockholm och på en del andra orter spred sig pietismen, som rörelsen kallades, och det var inte bara lekmän utan även präster som anammade de nya idéerna.

Svenska krigsfångar

När de svenska krigsfångar som hållits fångna i Ryssland efter slaget vid Poltava återvände omkring 1720, hade många i fångenskapen blivit påverkade av pietismens idéer. De hemvändandes soldaterna och officerarna bidrog till att den nya läran spred sig i landet. Det var framför allt i Stockholm som pietismens idéer kom att utbreda sig, men andra orter som Karlskrona och Umeå omtalas även som "besmittade" av den nya läran. I huvudstaden var motsättningarna stora mellan de båda fraktionerna under första delen av 1700-talet. Kyrkan började se sitt inflytande hotat – man ville ju behålla sin makt över människorna – och tillsatte en kommission som skulle

Det var Peter Scheffer, ägaren till vackra Stora Ek utanför Mariestad, som ledde arbetet med konventikelplakatet.

stävja oskicket att anordna konventiklar.

Kyrkan hade allt sedan den introducerades i Sverige varit nära allierad med statsmakten. De världsliga och kyrkliga maktspelarna gick hand i hand och att kyrkan skulle svara för den information som måste förmedlas till människorna ute i landet var en naturlig sak när ingen annan informationsväg fanns att tillgå. Det var genom uppläsning i kyrkorna av alla de förord-

ningar och påbud, som myndigheterna var angelägna om skulle delges allmogen, som det var möjligt att informera allmogen om både världsliga och kyrkliga lagar och förordningar.

Skaraborgare ordförande

Det var på de kyrkliga myndigheternas initiativ som riksdagen beslutade att tillsätta en kommission som skulle utfärda bestämmelser, vilka gjorde hållande av konventiklar olagliga. Kommissionen framlade sitt förslag, vilket antogs av riksdagen i januari år 1726. Ordförande i kommissionen var Peter Scheffer landshövding i Skaraborgs län åren 1716-23 och ägare till St Ek 1724-31. Efter landshövdingetiden var han president i Svea hovrätt. I konventikelplakatet stadgades att den som anordnade konventiklar (möten) som inte stod under kyrkans överinseende skulle straffas med böter de första två gångerna, (i brist på böter två eller tre veckors fängelse på vatten och bröd) upprepades det en tredje gång blev straffet landsförvisning under två år. Endast husandakt som leddes av hufvudern var tillåtet. Alla som deltog i ett sådant möte straffades också med böter. Hur många som träffades av lagens arm har inte varit möjligt att utröna, men två händelser skall här beröras.

I Vilhelms Mobergs Utvandarna får man en föreställning om hur det kunde gå till när en vanlig lekman ordnade gudstjänster i sitt hem. Daniel i Kärragärde samlade några grannar som tyckte sig ha mer utbyte av hans förkunnelser än den kyrkan erbjöd. Han erbjöd även sina gudstjänstbesökare Herrens Heliga Nattvard.

Att allt detta stred mot konventikelplakatets anda var ju uppenbart och han blev dömd till laga näpst. När han fick höra om Karl-Oskars och Kristinas utvandring till Amerika följde han deras exempel och utvandrade.

Bishop Hill

Den mest spektakulära och även omskrivna händelsen i konventikelplakatets spårskedde i Hälsingland och landskapen däromkring på 1840-talet. Det var i Biskopskulla socken i Uppland som en man vid namn Erik Jansson började predika. Han hade förmågan att attrahera människor genom sin förkunnelse och samlade många åhörare till sina möten. Jansson var en verklig folktalare och ryktet om hans förmåga att fånga sina åhörars intresse spred sig. Han utlovade syndfrihet åt dem som frälste sig och anammade hans lära, Erik Jansson ansåg sig vara sänd av Gud som hans profet och han var den ende som kunde predika den rätta läran. Han instämde inför både världsliga och kyrkliga myndigheter och blev på dömd straff samt utvandrade till slut till Amerika. Han hade så attraherat sina sektmedlemmar att de flesta av dessa följde med till den nya kolonin. Cirka 1500 personer emigrerade under åren 1846-50. Där skapade han ett samhälle som han döpte efter sin födelse socken till Bishop Hill. I den nya samhällsbildningen rådde egendomsgemenskap och Erik Jansson styrde den med

diktatorisk makt. Hans egensinniga och självvådiga uppträdande ledde så småningom till att han mördades av en sektmedlem. Kolonin levde kvar ett tiotal år men upplöstes sedan som sådana icke demokratiska samfund brukar försvinna. Några av kolonins byggnader är numera museum.

Frikyrkor fick chansen

När konventikelplakatet upphävdes genom en kunglig förordning den 26 oktober 1858 fick frikyrkorna äntligen möjlighet att utvecklas. Det hade länge jäst under ytan på olika håll i landet, och när nu alla hämningar var borta skulle frikyrkorna på kort tid bidra till att sprida det kristnabudskapet efter liberala metoder änden stelbenta statskyrkan. Först att bilda en egen organisation var Evangeliska fosterlandsstiftelsen som startades i Stockholm år 1856. 1858 bildades baptistsamfundet och andra frikyrkor följde sedan efter. De skulle också komma att vara ett verksamt medel i den demokratiseringsprocess som pågick i landet och inte minst kom de att bli till stor hjälp i kampen mot det florerande superiet.

Erik Larsson

Källor: Herman Levin: Religionstvång och religionsfrihet i Sverige 1686 – 1782

H Pleijel: Svenska kyrkans historia band 5 Svenska Akademiens Ordbok

Nu är det dags att anmäla Årets Hembygdsförening

Ute i de olika hembygdsföreningarna utträttas fantastiska saker, tyvärr är ni ofta bara lite för blygsamma med att framhålla det. Nu är det hög tid att strunta i all traditionell västgötsk blygsamhet och marknadsföra den egna föreningens alla förtjänster och konkurrera om utmärkelserna Årets Hembygdsförening 2009.

Det finns många förtjänstfulla kandidater, det vet vi som med sorg i hjärtat tvingats lägga ansökningar åt sidan under gångna åren eftersom det funnits ännu intressantare sökanden. En bred verksamhet är en värdefull merit, men det bör helst också finnas något speciellt för just er förening. Och det finns det alldeles säkert också. Samarbete med andra ideella föreningar är viktigt, liksom alla verksamheter som syftar till att fånga upp barnfamiljer och ungdomar.

Inventera era förtjänster och presentera dem i en ansökan som sänds in senast den 1 mars 2009 till Västergötlands Hembygdsförbund, Box 15, 534 21 Vara. Utmärkelserna i form av en penningssumma, ett diplom samt förhoppningsvis även uppmärksamhet från annan press än Västgötabygden kan sökas av alla föreningar

anslutna till Västergötlands Hembygdsförbund.

För några år sedan blev Främmestads Hembygdsförening Årets Hembygdsförening. På bilden ser Du när Västgötabygdens reportrar gjorde hemma hos reportage. Tänk om vi får komma till Din förening sommaren 2009. Blir Ni Årets Hembygdsförening kommer vi. Men glöm inte att skicka in Er anmälan!

Ett riktigt hundliv under niotusen år

I slutet av vår istid insåg vargen och människan att de vann på att samarbeta. Vargarna slog sig ned i människans närhet för att dra nytta av denne infallsrike jägare, och människan fann snabbt att för att framgångsrikt kunna jaga uroxer, älg, visent, kronhjort och vildsvin krävdes en fyrbent medhjälpare. De började föda upp vargungar som fostrades för att assistera i jakten.

Strövtåg

Äldsta spåren av starten på detta framgångsrika samarbete i Norden för 9000 år sedan har hittats på Almeö söder om Hornborgasjön. Somen kuriositet kan nämnas att Nordens äldsta katt tassade omkring norr om sjön, i Varnhem, fast 7000 år senare.

Nu får vi förstås inte inbilla oss att en jägare på Almeö, som på den tiden var en ö i Hornborgasjön, hittade några nyfödda vargungar som han tog hand om och uppfostrade till jaktkamrater. Vargens väg till hund hade börjat kanske redan 10 000 år tidigare, och vid den tiden var Sverige en isklump där nog inte ens vargar trivdes. Hunden från Almeö, och andra hundar från ungefär samma tid som hittats vid Hornborgasjön, var hundar, inte vargar. Och redan så här tidigt skiljer sig olika hundar åt utseendemässigt.

Vallade djuren

Jaktkamraten fick snart fler uppgifter. Den skulle förstås hålla vakt vid bostäderna när olika hot, vargar exempelvis, dök upp, men när människan började hålla sig med tamboskap krävdes hjälp med att valla djuren. Ännu på 1800-talet användes vallhundar flitigt i Västergötland, framför allt på herrgårdarna medan de utnyttjades sällan av bönder och torpare. Inte minst flickor

Människans bästa vän hunden, dök upp vid Hornborgasjön redan för 9000 år sedan. Den här är fotograferat på utställningen i Informationspagoden vid sjön.

Helt naturligt

och speciella sätt.

Så vargen – idag så ofta hatad av hundägare – fick snabbt en plats i de tidiga människornas hjärtan som hund. Och den tidiga hunden tycks ha varit en spets, kanske vågar man kalla den för en tidig västgötaspets, men med mycket kraftiga rovdjurständer. Helt hade den inte lämnat vargstadiet.

Kanske var hunden vid Almeö för 9000 år sedan en familjemedlem som lekte med barnen och kalla nätter sov nära husse för att dela värmen. Det vet vi ju inte, så det är fritt fram att spekulera.

Hans Menzing

Tomten, så har han det!

En exklusiv intervju endast för Västgötabygdens läsare

Jag har stämt möte med självaste jultomten. Det var inte lätt att hitta hans bostad. Jag frågade grannar och vänner, sökte i telefonkatalogen, googlade och till slut hittade jag honom boende på Blekene gårds lagård inte långt från Brunnegårds villa i Asklanda.

Lika svårt var det att få en tid med honom.

- Du förstår, säger tomten, jag har aldrig gett en intervju tidigare. Jag vet inte hur man gör.

- Vi ska bara sitta och prata en stund och så ställer jag några enkla frågor.

- Enkla och enkla, hur ska jag veta det. Jag har hört att man behöver gå på kurs för att lära sig hur man ska hantera journalister.

- Men jag är inte journalist, bara en vanlig människa som skriver lite i Västgötabygden.

- Så jag behöver inte gå någon kurs för att intervjuas av dig?

- Nej, nej. Du ska veta att jag har respekt för dig och ditt arbete.

Så träffas vi en härlig höstdag i tomtens vrå i Blekene Gårds lagård.

- Varför bor du så här? Jag trodde du hade ditt hemvist på en höskulle.

- Haha, skrockar tomten. När såg du en höskulle senast. Nej du, nu pressar bönderna in höet i balar eller plastar in det i vita säckar. Vem kan sova på nåt sånt. Jag har snott till mig lite halm, så mor och jag ligger rätt skönt i alla fall. Och så länge bonden har kvar sina kor, är det gott och varmt i lagården.

- Vad gör du på dagarna?

- Inte mycket. Ingen tror ju på mig längre, inte ens treårningen i granngården. Tacka vet jag förr, då hade barnen respekt för mig. På julafton satt de med sina tindrande ögon och väntade på sina julklappar. Även mor och far tyckte det var högtidligt när jag knackade på och steg

Profilen

Vi har varit snälla hela året," ropar de. De vuxna ler urskuldrande.

- Vad får de för julklappar, undrar jag.

- Inte som förr. Då blev de glada för småsaker: ett dominospel, en docka som kunde blunda, en bok med teckningar av Jenny Nyström eller i bästa fall en kälke eller ett par skridskor. Och så nyttiga saker; raggssockar, hemstickade tröjor, långkalsonger och underbyxer i ylle.

- Nu då?

- Nu ska det vara dataspel, ishockeygrejer, mobiltelefoner, slalompjäxer, eller en skiva med konstig musik, Tyngdlyftningsgrejer har blivit populärt, kan du tänka dig det. Du förstår att säcken blir tung.

- Får de vuxna något?

- Jodå. Varje år säger de: "nästa år ska vi inte ha några julklappar!"

Men de får ändå. Böcker, porslin, glas och keramikvasar, ömtåliga och tunga grejer. Ibland t o m TV-apparater sådana man hänger på väggen, Fint och dyrt ska det vara.

in i stugan.

- Så du delar inte ut julklappar som förr.

- Jo då. Jag arbetar som vanligt på julafton. Men alla tror ju att det är morfar eller någon annan vuxen som är tomten.

- Frågar du om det finns några snälla barn?

- Det gör jag. Då blir det alldeles tyst. Det är som det vore genant att vara snäll. Till slut brukar den minste i skaran räcka upp en hand. Jag har varit snäll, säger ungen. Det har du visst inte, skriker de andra barnen. Jo det har jag visst det, svarar den minste. Och så bryter käbblet löst

- Vad gör du då?

- Jag säger: "Här finns tydligen inga snälla barn, så nu går jag till nästa ställe."

- Nu blir det liv på ungarna ska jag säga. "Nej, nej gå inte.

Tillväxten i branschen är viktig och därför är det bra att de yngre får följa med på julaftonen.

- Men du får väl ett tack när du går.
- De vuxna brukar säga till barnen. "Tacka nu tomten snällt." Då brukar barnen få ur sig: "Tack så mycket tomten och välkommen igen nästa år." Låter lite inövat, tycker jag.
- Får du någon god mat?
- Det är slut med det. Förr stod alltid en skinksmörgås och en tallrik risgrynsgröt på förstutrappen. Ingen kan koka gröt längre. Det tar för lång tid eller så bränner mjölken vid.
- Så du får lägga dig hungrig på julafton!
- Nej då. När jag kommer hem vid åttatiden på kvällen, då har tomtemor kokat gröt som är jättegod. Lite socker, kanel och mjölk på gröten och en skinksmörgås, så blir jag mätt och belåten. Skönt att jag har tomtemor, hon förstår vad jag behöver.
- Vad gör du på juldagen?
- Då går mor och jag i julottan i tomtarnas egen kyrka. Den ligger i Lidköping och heter Sankt Nicolaikyrkan. Vi sjunger med i "Var hälsad sköna morgonstund" och lyssnar till predikan av en skäggig präst. Inte någon tomte om du tror det, skägget är mörkt. Han håller en kort predikan, förstår väl att alla tomtar som går i julottan är trötta. Förr kunde prästerna predika i en timma och då var det många av mina kollegor som sov i bänkarna.
- Vad tror du om framtiden?
- Jag har nog framtiden bakom mig, säger tomten med en suck. Men det kommer en ny generation tomtar och de har bildat en förening: "De nya tomtarna."
- Vad ska den syssla med?

- Bostadsfrågan, arbetstider och arbetsmiljön. De vill ha moderna budbilar att köra ut juklapparna i. Att tomtens status höjs är också viktigt.
- Det har börjat arbeta med varumärke. "UTAN TOMTEN, INGEN JUL!
- Jobbar de inte med lönen?
- Vi tomtar arbetar ideellt, visste du inte det? Men jag har hört att de nya tomtarna vill att ideellt arbete på julafton ska värderas dubbelt upp.
- Vad tror du om deras planer?
- Jag hoppas att de unga tomtarna får rätt. Jag har alltid trott på ungdomen, vem ska man annars tro på? Men föregende behöver jag ingen högre status. Jag är nöjd med min lott i livet.
- Du får önska något till jul!
- Då önskar jag alla västgötar och alla Västgötabygdens läsare EN RIKTIGT GOD JUL!

Intervju Roland Antehag
Foto Leif Brunnegård

Hernqvist ny filmhjärte

Efter Arn blir nu Sveriges förste veterinär, Peter Hernqvist, filmhjärte. Fast detta på en film som bara kommer att visas på Veterinärmuseet i Skara, där verksamheten började 1775 och där han verkade till sin död 1808, det vill säga för i år 200 år sedan.

Uppbackad av Linné fick han veterinärutbildning i Frankrike och återvände för att förverkliga sina drömmar. På den här tiden var veterinärmedicin viktig, hästar och kor var dyra, vanligt folk var det inte alltid så noga med. Men Hernqvist botade även människor, inte minst dem som drabbats av olika könssjukdomar vilka behandlades med metoder som borde ha skrämt deflessa till ett mer skötsamt liv.

Som så många på den här tiden var han lite av tusenkonstnär, och hans musikintresse visade sig bland annat i att hans veterinärer även utbildades i kyrkomusik. Att försörja sig som veterinär var svårt, på det här sättet kunde de extraknäcka som kantorer i kyrkan på söndagarna.

Hans Menzing

Jag är så fascinerad över alla dessa människor som jobbar ideellt inom Hembygdsrörelsen.

Eva Mann,
vår kanslist i Vara

Husbehovsbränning av tjära

Tjärbränning i dal eller på tjärsten förekommer i dag endast i hembygdkulturen och där relativt sällan. Inom Västra Tunhems Hembygdsförening har vi tagit upp den gamla husbehovsbränningen. Den har även ett praktiskt syfte som behov vid hembygds museet och skvaltkvarnen, och vid tillgång som gåva till andra kulturaktiviteter.

Kort historik

Med tjära avses här talltjära. Utöver för virkeskonservering hör den till de urgamla rökelsemedlen för luftvägar och allmän desinfektion. Ett tjärkors målat på stalldörren håller trollen borta.

Tjäran var under århundraden, näst järn och koppar, Sveriges viktigaste exportartikel. Det var främst de norrländska urskogarnas tallstubbar och torrträ, som var råvaran. I södra Sverige var stubbar i högmossar en vanlig råvara.

En exportmarknad uppstod på 1600-talet när Europa länder byggde krigsflottor som behövde tjära till skydd och tätning av fartygen. Sverige såg sin chans och 1648 upprättades Tjärhandelskompaniet i Stockholm som var prisledande för all tjära i hela Europa. "Stockholmstjära" förblev ett namn för bästa sortens tjära i hela Europa till långt in på 1900-talet.

Ordet tjärbränning för tanken fel, i brinnande ved är det tjärämnen som först brinner upp, medan upphettad ved får tillfälle att avge sina tjärämnen. Trätjära uppkommer således vid torrdestillation av trä genom att vedcellernas önderdelas vid upphettningen och omvandlas till kol, medan vedens kådarta beståndsdelar, främst hartssyror, blir flytande och frigörs. Den dalbrända tjäran för export 'brändes' i grävda tjärdalar, medan husbehovstjäran ofta bereddes under en gammal järngryta på en tjärsten - i detta fall en äkta torrdestillation.

Råvaran

Ved fylld med kåda, kallat töre. Den bildas när hartssyror (kåda) massproduceras av trädet som skydd mot skador. Den viktigaste råvaran är gamla tallstubbar, som kan innehålla upp till nära femtio procent kåda, mot cirka tre procent i färska stubbar. Även 'törskatar' - talltoppar - är rika på tjärämnen. Det är en svamp, törskatesvampen, som angriper tallens krona. Tallen försvarar sig med att fylla cellerna med kåda, varvid partier med töre bildas.

För att skapa tjärved, randbarkade man förr stående större tallar så högt man nådde med fyra till sex barkkränder. Där yxan inte nådde använde man barkspade. Efter ett par år gjorde man nya ränder så att bara smala savränder för överlevnad återstod. Tallarna fick stå ytterligare ett par år, varunder vedcellerna på de barkfria ränderna fylldes med kåda - töre bildades..

Tillverkningen

Den vanligaste metoden för tjärbränning var i en tjärdal. Den grävs ut i en sluttning, där framsidan timras upp och täcks med jord så att en trattformig grop, dalfatet, bildas. I botten placeras skon, ett urholkat trästycke, från vilket rännan går i svag lutning och mynnar i sluttningen under dalfatet. Rännan görs av två urholkade stockhalvor, som tillsammans bildar ett rör. Under rörmynningen ställs en tunna för uppsamling av tjäran. Dalfatet tätas genom en ältad lerbotten, som i sin nedre del, där tjärveden läggs, täcks med näver eller färsk granbark.

I botten på dalfatet byggs en liten mila av tjärved, som täcks med vanlig ved. Denna tänds sedan i toppen eller vid foten. I mitten får elden brinna med låga, men runt om täcks med jord eller stybbe där elden vill slå upp. Värmen i den brinnande veden torrdestillerar ut tjäran ur den underliggande tjärveden, som således endast får upphettas till kol.

"Bränningen" tog 4 - 6 dagar och producerade cirka 30 kilo tjära per kubikmeter töre. När allt töret kolats, rivs dalen ut och kolet släcks. Dalkol var eftertraktade som smideskol.

Den moderna metoden är i murade ugnar. Man använder kådfattigare ved men får ändå mer tjära än med gamla tiders tjärmilor eftersom temperaturen blir högre. Genom uppdelning av destillatet får man olika fraktioner, som lätt och tung tjära och sist beck.

Användning

Daltjäran användes främst till bestrykning och impregnering av trä och tågvirke samt till medicinska tjärpreparat. Under andra världskriget ersatte den smörj- och brännolja. Talltjära har överlevt längst som veterinärmedel, men svart rå tjära var förr ett universalmedel i de svenska stugorna. Den har använts i plåster, salva och spritlösning på kliande utslag, kroniska eksem, bölder, förhårdnader, sår och alla slags hudsjukdomar som skabb- och psoriasis.

Husbehovsbränning av tjära

I gamla självhushållningstider var trätjäran oersättlig för många viktiga ändamål. Att bränna en tjärdal för en enstaka gård eller torp var knappast att tänka på. För bränning av små kvantiteter kom man därför på att fylla en gammal järngryta med finhuggen töre och ställa den

upphugget ner på en flat spårhuggen sten. Genom att elda runt om grytan torrdestilleras veden och tjära erhålls.

Man valde ut en svagt lutande, flat sten. I den högg man ut en ring, som passade innanför diametern på den gamla järngrytaman skulle använda. Innanför ringen högg man ledspår ner mot lägsta punkten, där en rinnhöggs utöver kanten för tjäran att rinna ner i ett kärl. Man fyllde grytan med finhuggen, väl packad tjärved och vände den över ringen. Runt gryntätades med lera utom vid utloppet. Sedan eldade man utan på grytan, var vid veden torrdestillerades och tjäran rann ner i kärlet.

Husbehovstjäran användes till att skydda redskap och, tillsammans med djurfett, som skokräm och vagnsmörja samt för att bota sjukdomar. Vid hosta, och många gånger tuberkulos, smorde man in bröstet med tjära. Vid lindrigare fall fick man några droppar pärla på en sockerbit att suga på. Det torrdestillerade kolet har utsatts för så hög värme att det förlorat sin egen värmande förmåga, så kallat dött kol. Det kunde användas vid rening av den hemkokades spriten från finkeloljan.

Tjärbränning på bergen

Det är knappast troligt att det förekommit dalbränning på bergen. Däremot har 'grytbränning' förekommit. Det är dock endast vid torpet Korphult på Halleberg, som en tjärsten återfunnits. Den är meterstor, plan, något sluttande. På den är inhugget en ring med styvspår invändigt för avtappning ner till stenens lägsta punkt (bilden). Att inte flera stenar återfunnits kan bero på att det sällan fanns lämpliga sådana nära torpet. En moss-

Vid torpet Korphult på Halleberg, som en tjärsten återfunnits.

klädd sten ute i skogen är svår att identifiera. Västra Tunhems Hembygdsförening har, som ett led i hembygdsverksamheten, tagit upp tjärbränningen på sitt program, men i stället för tjärstenen har vi tillverkat en plåt på ben-stenen och ett kraftigt plåtkärl - grytan. En avvikelse från originalet är att tjäran rinner ut mitt under grytan och förs via i ett rör ut till uppsamlingskärl.

Tjärveden finklyvs och packas så hårt i gry-

tan att den kan vändas utan att veden faller ur. Den ställs omvänd på plåten. Därefter tätas omsorgsfullt med lera runt grytkanten så att ingen luft kan komma in och antända veden. En vanlig brasa tänds utan på grytan, som värmer tjärveden till över 600 grader, då veden förkolas och hartserna tränger ut i form av tjära. I motsats till dalkol i tjärdal kan värmen i grytan bli så hög att grytkolet 'dör'. Det är då odugligt som smides- och grillkol, men fortfarande användbart för 'ädlare' ändamål.

Traditionellt bränner föreningen tjära vid Bergens Dag på Grinnsjö sista söndagen i augusti, vid Bergagårdens Julmarknad i november och vid andra lämpliga aktiviteter.

Bastun hindrar mannen,
och tjäran trädets, från att ruttna.

Där inte bastu, brännvin eller tjära hjälper,
där är döden.

Finska visdomsord

Göran Söderström

Nästa års stämman i Borås

Västergötlands Hembygdsförbunds stämman år 2009 äger rum söndagen den 10 maj i Borås. Det blir gudstjänst i Gustaf Adolfskyrkan och lunch och förhandlingar i Bäckängsgymnasiet. Därefter blir det utflykter och man kan välja mellan stadsvandring, stadsrundtur, besök på Textilmuséet och bussturer till Almedahls museum i Dalsjöfors och Vänga kvarn. Du får mer information i nästa nummer som kommer i slutet av februari 2009.

Välkomna till Borås!

Årets ordförandekonferenser

Rångedalabygddegård och Kyrketorpsgården i Skultorp var platserna för årets ordförandekonferenser, vilka ägde rum den 30 september och 2 oktober. Temat var möjligheten att med hjälp av databasen Bygdeband lägga ut hela eller delar av hembygdsföreningarnas arkiv "på nätet." På båda ställena var representanter för Genline AB, ett kommersiellt företag som är inriktat på att göra kulturhistoriskt intressant arkivmaterial tillgängligt på Internet, närvarande för att informera och svara på frågor. Vår förbundsordförande Eva Bergström Hyenstrand ledde mötena. Hon har i Västgötabygden nr 4-2008 under rubriken "Några ord från förbundsordföranden" sammanfattat diskussioner om och läget för Bygdeband, varför det här inte är nödvändigt att upprepa vad man bör tänka på om hembygdsföreningarna vill lägga ut sina arkiv på Internet.

Bland våra ordförande finns många "datanördar" som ställde många och bra frågor till Genlines representanter. Dessa var i Rångedala Jan Eurenus och i Skultorp Peter Wallenskog. Presentationen var översiktlig i Rångedala och mer detaljerad i Skultorp. Konferensen i Rångedala hade lockat 35 deltagare

I Rångedala höll Eva Bergström Hyenstrand och Jan Eurenus i trådarna.

och den i Skultorp 22. Två välordnade arrangemang kring ett aktuellt ämne.

Text Roland Antehag
Foto Leif Brunnegård

Träff för oss som jobbar med föreningens skrifter

Det har blivit något av en tradition att desamarbeta med föreningars medlemstidningar och Västgötabygdens redaktionskommitté träffas under februari månad för att informera i något ämne och utbyta erfarenheter med varann.

2009 års träff blir på Hjälmareds folkhögskola, som ligger cirka en halv mil utanför Alingsås efter Boråsvägen, lördagen den 28 februari mellan 10.00 - 14.30.

Årets ämne blir Layout. En av skolan ofta anlitad lärare, Evy Jonsson, kommer att hålla i trådarna de två första timmarna. Efter lunch blir det erfarenhetsutbyte och diskussion. Vi hoppas på

Hjälmareds Folkhögskola är vår mötesplats 2009.

Foto Flygbilder AB

många synpunkter på Västgötabygdens nuvarande innehåll och utformning och hur vi kan få prenumerantstocken att bli större.

Vi hoppas att alla föreningar med en medlemmsbladssänder representanter till Hjälmared. En utförlig information om tider och anmälningsdatum kommer i nästa utskick från Västergötlands Hembygdsförbund.

Kursdagen på Hjälmared gör vi i samarbete med

Redaktionskommittén för Västgötabygden.

Hänt på bögda...

Dalstorp-Nittorps Hembygdsförening anordnade Fotoutställning

Dalstorp-Nittorps Hembygdsförening anordnade på Hembygdsgårdarnas dag 3 augusti en fotoutställning från föreningens tre verksamhetsområden Dalstorp, Hulared och Nittorp.

Utställningen omfattade cirka 200 bilder från åren 1900 till 2005. Huvudparten av bilderna kom från 1940 till 1970 och innehöll bland annat ett stort antal skolkort.

Många av de 150 besökarna hade minnen från skoltid och arbetsplatser. De flesta av skolorna där fotografierna var tagna är nu nedlagda. Även flera arbetsplatser som

då var verksamma har nu upphört eller sålts och sedan försvunnit, men det finns ju undantag från detta.

Korten som visades kom från album som lånats till föreningen. Några personer har sedan skannat dessa bilder och gjort en del redigeringar och textsatt dem för att sedan skriva ut dem på en skrivare.

Gamla foton uppmuntrar till samtal och minnen. Många besökare hittade både sig själva och bekanta. Det var mycket skratt och glada tillrop och de allra flesta hittade några välbekanta motiv på bilderna.

För att få mer besökare anordnades samtidigt en tipspromenad, lotterier och kaffeservering för att pigga upp besökarna.

Stig Josefsson från Åsen i Nittorp visade videofilm om föreningens tre hembygdsstugor samt några verksamheter i ett av rummen.

Ingvar Hultqvist Dalstorp visade i ett annat rum stillbilder från Dalstorp gamla kommun.

Anders Andersson Nittorp hade lånat ut sina bilder från ett gammalt Nittorp.

Föreningens ordförande Gunnel Persson har fått många positiva reaktioner från belåtna besökare.

Sven Persson

Vänga invigde museum

Leif Josefsson visar upp en av Sveriges första radioapparater med rör i stället för kristaller.

Vänga Hembygdsförening har i över 20 år anordnat maleridagar vid Vänga kvarn lördag söndag i vecka 37. I år inleddes lördagen med att Bo Englund i Hembygds-

föreningen invigde det nya museets som flyttats från den gamla småskolan ner till kvarnområdet. Bröderna Leif och Edor Josefsson omsätter idéer till verklighet. Förra året byggde de om och till en förrådsbyggnad till lant-handels- och postmuseum. I år har de fortsatt med att inreda ett annat förråd till ett museum som är väl värt ett besök.

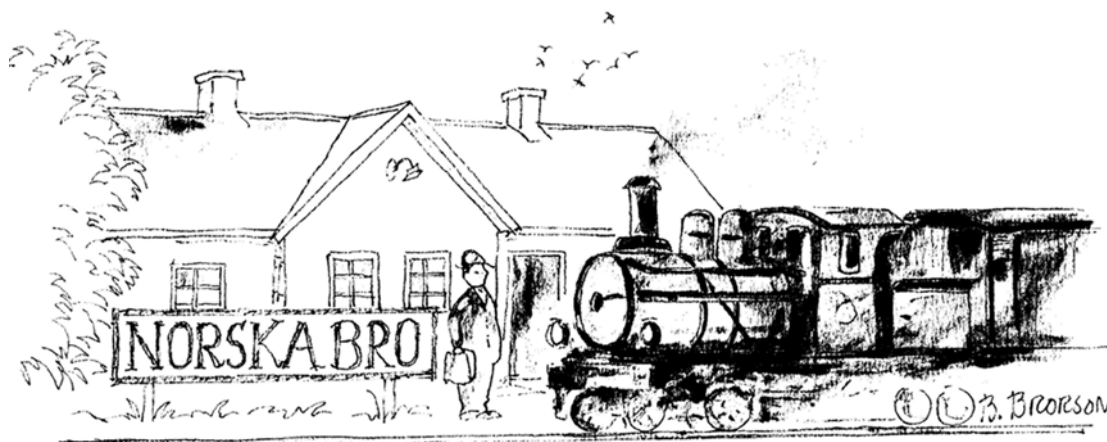
Snart kvarnägare

I sommar har Vänga Hembygdsförening skrivit köpeavtal med Brita och David Svensson, berättar föreningens ordförande Ruben Enochsson. Vid årsskiftet tar Hembygdsföreningen över kvarnområdet. David har drivit kvarnen i över 50 år och det mesta som mals där är ekologisk säd. Tack vare det populära kvarncaféet med sång och musikkvällar är Vänga Kvarn den största turistattraktionen i Borås kommun utanför själva centralorten.

Leif Brunnegård

Det blev ingen järnväg

I förra numret kunde vi läsa Rune Niklassons och Hans Menzings artiklar om Västgötabanen och banan mellan Nossebro och Trollhättan. Det fanns många planer på att bygga järnvägar kring sekelskiftet 1900. En del blev av, andra blev bara en dröm. I Svältornas Fornminnesförenings årsskrift 2004 berättar Seth Sjöblom om ett par järnvägar som aldrig blev av.

Det blev bara en dröm. Så här tror Börje Brorson att det kunde sett ut om det blivit en järnvägsstation vid Norska Bro i Närunga.

När västra stambanan under Nils Erikssons ledning byggdes, väcktes förslag inom byggledningen om en järnvägsförbindelse mellan Vårgårda och Borås. Den var prospekterad till en kostnad av 1 300 000 riksdaler. Till en början förordades Vårgårda som lämplig knutpunkt, men efter en del undersökningar kom Nils Eriksson på andra tankar och så blev det Herrljunga i stället.

När man såg vilken betydelse en järnväg kom att få för städer och samhällen efter stambanorna, började ett helt nätverk av linjer byggas, även emellan mindre orter. Efter Västgötabanans tillkomst började nya projekteringar som även skulle komma att beröra våra trakter.

Kostnadsförslag
I sockenstämmoprotokoll från Närungasockenstämma 7 februari 1899 kan man läsa:

Angående den utlysta frågan om beviljande av ett anslag på 500 kronor till undersökning och upprättande av kostnadsförslag för anläggning av en smalspårig järnväg från Mjörnsjö på Västergötland-Göteborgs järnväg över Alingsås till Borgstena och vidare till antingen Dalum eller Trädet på Ulricehamn-Wartofta järnväg.

Alla på stämman var överens om att den föreslagna järnvägslinjen skulle vara till stor nytta för socknen, men när frågan om ett anslag på 500 kronor kom upp blev flera tveksamma, man talade om socknens dåliga ekonomi och de utgifter som fanns för det pågående

landsvägsbygget mellan Norska bro och Bälinge.

Tveksamheter

Detta projekt var ju av så stor betydelse för flera socknar, så innan frågan kom upp på bordet, hade säkert samråd skett med grannsocknarna. I Horla på sockenstämma den 10 februari 1899 kan man ur protokollet läsa: Frågan om Horla kommun ville teckna 300 kronor för bestridande av undersökning och kostnadsförslag av en smalspårig bana som kommer att gå genom kommunen föredrogs och var stämman av olika åsikter så att intet beslut kunde fattas varför stämmans ordförande innan stämman upplöstes utsatte den 14 i samma månad för frågans vidare behandling

När man i Horla på nytt samlades den 14 februari var stämman talrikt besökt och man diskuterade en eventuell banas betydelse för kommunen. Man anslog 200 kronor som skulle utgå på all beskattningsbar fyra inom kommunen. En allmän önskan var att få linjen dragen i närheten av Horla skola och nedom Brunnlid åt Ödegärdet och upp till Norska bro.

Stakningen började

I Närunga kom frågan på nytt upp på sockenstämma den 23 mars 1899. Man hade hört från andra socknar att de beviljat mindre belopp, varför det beslutades att anslå 300 kronor. Samtidigt uttalades önskemål att banan skulle utstakas och anläggas söder om Sävån vid Norska bro, då kommunen i så fall framdeles kunde besluta att ytterligare bevilja 200 kronor.

Att arbetet med projektering hade kommit igång

kunde bland annat Eric Johansson på Rydet, född 1894, berätta om, Man hade stakat banan från Kärtared och vidare i terrängen mellan Rydet och Melltorp.

Flera förslag

Nu hade några år gått och vi är framme vid år 1906 då på nytt stämman hålls i Närunga. Nu gäller ärendet bidrag till stakning av en föreslagen bana Nossebro - Åseda med bibana från Barne-Åsaka till Borås, men denna framställan avslås. Men om förslaget ändrades så, att själva huvudlinjen kom att gå från Vänersborg över Alingsås till Ulricehamn över Närunga, så kunde man tänka sig att framdeles bevilja ett anslag.

I december 1908 noteras från sockenstämman i Nå-

rungaattman med största intresse sett ett förslag om en järnväg från Trollhättan över Nossebro till Vårgårda. Man såg en utsikt att banan i en snar framtid skulle dras vidare söderut genom kronoskogen Stora Svältan och vidare till Fristad. Då skulle det genom flottning över sjön Säven bli möjligt att få avyttring för skogsprodukter från Wedens och Tränningshults kronoparker.

Men det blev ingen järnvägslinje genom varken Horla, Närunga eller Ljur. Min far var född på gården Brunnlid i Siene socken 1902. Han har berättat för mig, att han kom ihåg att det fanns pinnar nere i skogen där järnvägen skulle gått.

Leif Brunnegård

Westgiöta Gustavianer 10 år

Dräkter från flydda dagar är en viktig del av kulturhistorien – inte minst uniformer. Genom arbetet med folkdräkter och andra plagg från förr lär man sig mycket om, hur folk levde, och om hur de hade det under flydda dagar. Westgiöta Gustavianer är en förening, som bokstavligen talat (och även bildligt) sätter färg på tillvaron. I år firar föreningen sitt tioårsjubileum. Man kan – trots föreningens ungdom – se tillbaka på en omfattande verksamhet. Medlemmarna har satt färg på många invigningar, som utan gustavianerna skulle ha känts mycket avslagna.

År 1998 samlades elva personer, intresserade av militärkulturhistoria, och beslöt att bilda en förening, som skulle återuppliva Göteborgs yngre garnisonsregemente med uniformer från Gustaf III:s dagar. Man skulle låta nytillverka regementets uniformer, träna sig i exercis på 1700-talsvis, lära sig sköta flintlåsgevär,

leva lägerliv på 1700-talsvis och forska i regementets historia. Allt detta har man hunnit genomföra under dessa tio år.

Med hemvärnet som huvudsaklig rekryteringsbas och samarbetspartner har tillströmningen av medlemmar varit god. Militärkulturhistoria har i flera fall blivit ett intresse för hela familjen. I gustavianernas läger kan man se både soldathustrur och barn, klädda i tidstypiska dräkter. Den första kvinnliga soldaten svor sin färd 2006. (Enstaka kvinnliga soldater fanns redan på 1700-talet.) År 2005 startade gustavianerna Gunnebo slottsspel i Mölndal genom att tillsammans med ett antal systerföreningar iscensätta slaget vid Kvistrum (som utkämpades i Bohuslän 1788). Dessa slottsspel i Mölndal har sedan återkommit årligen. Gustavianerna har blivit Gunnebos eget slottsgarde och invigt många tillställningar både på Gunnebo och på andra platser med salut från sina flintlåsgevär.

En historik över regementets senare historia kom redan 2003 (Christer Johansson och Fredrik Johansson, Bussar och Bönhasar: Det yngre garnisonsregementet i Göteborg under gustavianska tiden 1772-1801, Gbg 2003). Boken anmäldes i Västgötabygden 5/04. De båda författarna fick av Götiska Förbundet ett stipendium på 10 000 kronor för sin forskning. Försvarsmakten hjälpte dem med utgivningen. År 2007 tilldelades Christer Johansson, som är gustavianernas ordförande, Elfsborgsgruppens traditionsmedalj med tillhörande släpspänne. (Elfsborgsgruppen är namnet på Hemvärnets utbildningsgrupp i Göteborg.)

Det är en anslående syn att se gustavianerna tåga in till invigningar och andra evenemang. Ett par skådespelare fick vid ett tillfälle beskåda uniformerna och föll i beundran. Kläderna såg ju ut att vara både an-

vända och även på sina ställen en smula slitna. Så ser äkta klädesplagg ut! Gustavianerna har dock fler kvaliteter. Uniformerna lyser i gult och blått och går bra ihop med sommargrönskan. Vid hembygdsfester har man ofta glädjen att se personer i vackra folkdräkter, men de försvinner lätt i mängden. Gustavianerna gör starkare intryck genom enhetlig massverkan. De sätter färg på tillvaron och ger historien liv på nytt. Ni kommer säkert att får höra talas mycket om dem även i fortsättningen. (Deras välmatade program finner ni på: www.gustavianer.com. Det visar bland annat att de är en uppskattad och ofta anlita förening.)

Lars Gahrn

Läsvärt i korthet

Ortnamn i västra Sverige. Text: Kjell Wigens. Foto: Tommy Wiberg. Förlag: Carlssons. 223 sidor med massor av härliga bilder. Det handlar alltså om det populära TV-programmet som nu finns i bokversion.

Agentens pojk i Igelstorp. Författare: Jan-Erik Wannerdt. Utgivare: GML förlag. 143 sidor med många gamla och nya bilder. Välskrivna minnen från en uppväxttid i Skaraborg på 40- och 50-talen.

En resa på Göta kanal. Författare: Roger Persson. Fotografer: Ulf Rathsmann, Roger Persson och Thomas Pettersson. Förlag: Kråkbacken, Stockholm. 72 sidor med massor av färgbilder samt engelsk och tysk översättning.

Mot något land. En ingång till Folke Dahlbergs bildvärld. Författare: Jan Hemmel som också svarat för bildurval tillsammans med Folke Dahlbergs son Johan. Utgivare: Folke Dahlbergsällskapet. En vacker bok i stort format med massor av bilder.

Disketten. DIS-Västs medlemstidning för släktforskare med dator. Nr 3 2008. Redaktör: Berit Johansson. 20 sidor i A4-format. Denna gång med bland andra Kent Johansson som berättar om hur det var att vara dräng i Skaraborg på 60-talet.

Långåker – en by och dess folk. Författare är Sture Bjelkåker. Utgivare: Kållereds Hembygdsgille. 48 sidor i litet format med många gamla bilder. Skriften handlar i huvudsak om de människor som levde i Långåker perioden 1704 – 2004.

Den sjunde världsdelen. Västgötar och Västergötland 1646 – 1771. En identitetshistoria. Doktorsavhandling

i idéhistoria vid Stockholms universitet: Benny Jacobson. 498 sidor med engelsksammanfattning. Ger en intressant bild av hur västgötarna skildrades i sin hembygd, bitvis ovanligt lättläst för att vara en avhandling.

Förbundsstyrelsen satt på fattigstugan

Att Västergötlands hembygdsförbunds styrelse satt i Lekåsa fattigstuga hindrade den inte att vara generös och inbjuda Riksförbundet till riksstämman i Västergötland 2010. Mycket pekar på att det blir i Skara 28 till 30 maj eftersom Skara ansågs mest lockande med sin tradition som gammal kulturstad. Även vår egen årsstämma är ordnad för 2010, Markkretsen inbjuder till den 9 maj.

Lekåsa Hembygdsförening hade alltså bjudit in förbundsstyrelsen till att sammanträda i deras hembygd. Bland annat kunde man med berättigad stolthet visa upp det nya och välordnade museet som ljus och rymligt lät föremålen komma till sin rätt. Själva sammanträdet hölls i grannhuset, gamla fattigstugan omgiven av resta stenar som berättade om en uråldrig kulturbygd. I kaffepausen välkomnade ordföranden Bengt-Erik Eckstrand och berättade om bygden och föreningen.

Vid förhandlingarna diskuterade man vidare kring arrangemanget av riksstämman om två år. Mycket pekar på att Skara kommer att utses som värdstad, och naturligtvis kommer vår beskyddarinnakronprinsessan Victoria att bjudas in.

Vår egen stämman nästa år hålls alltså i Borås medan vi året därpå bjuds in av Markkretsen. Ett beslut kommer ni redan i detta nummer att njuta av. För att styrelsen skall bli mer bekant för våra medlemmar kommer krönikan Tankar i tiden en tid framöver att skrivas av styrelsemedlemmar. Först ut, i detta nummer, är vice ordföranden Lars-Erik Kullenwall och nästa gång blir det Berit Stockvik-Lundins tur.

Förbundsordföranden Eva Bergström Hyenstrand presenterade ett förslag till debattartikel som styrelsen ställde sig bakom. Den går till försvar för Västergötlands Museum och Västergötlands fornminnesförening mot regionens förslag till omorganisation som hotar att avlöva museet och minska dess möjligheter till exempelvis värdefull rådgivning till hembygdsrörelsen.

Förbundsordföranden avtackade också vår avgående webmaster Karl-Erik Lerbro med uppskattande ord och blommor medan styrelsen i övrigt underströk med applåder.

Till sist: om hjonen i den gamla fattigstugan fick lika gott kaffedoppa som vi så hade de det verkliga bra.

Hans Menzing

Risveden, en västsvensk obygdns historia, tredje delen

Tjugo års forskning av Bo Björklund och Karl-Erik Andersson har resulterat i tre fantastiska böcker om Risveden.

Den är fullbordad. Trilogin om Risveden, en västsvensk obygdns historia.

Det är 2007 års Tengelandsstipendiater Karl-Erik Andersson och Bo Björklund, som efter 20 års forskning och skrivande nu har satt punkt. Del tre, som just kommit ut, har underrubriken: Gårdar, torp och människooeden. De båda tidigare har behandlat gränsbygd, vägar, skogens historia, arbetsvandring, slottoch herresäten och obygdens villkor vid övergången från självhushållning till industrisamhälle.

Böckerna om Risveden skildrar ett vidsträckt område mellan Göta älv i väster och Anten-Mjörn i öster. Flera kommuner är berörda; Ale, Alingsås, Lerum, Lilla Edet och Trollhättan och från äldre tider: Ale, Bjärke och Kullings härad.

Författarna har gått grundligt tillväga. Information

har hämtas från arkiv och museer i Västra Sverige, men även från andra orter och till och med från danska och tyska arkiv. Flera hembygdsföreningars arkiv utnyttjats. Även privata arkiv har använts.

Viktiga källor har varit människors kunskaper om Risveden. Otaliga samtal har förts vid köksbord och på andra ställen. De människor som intervjuats har den ålder att bara några år fram i tiden hade deras kunskaper och upplevelser för alltid varit borta. Författarna har vinnlagtsigomatt berättasanningen och ingenting annat. Men ibland har de velat få med lite kuriosa eller en skräna. Dessa har försetts med en ram för att signalera att ta det skrivna med en nypa salt.

Det äldre kartmaterialet om Risveden är magert. Många kartor är resultatet av författarnas egna utforskningar av intressanta platser och områden.

Del tre inleds med ett avsnitt kallat "De Gamle berättar," som bygger på uppteckningar och berättelser om gamla tiders sätt att leva. Ett annat avsnitt med titeln "Folk som va annevessare", skildrar några människor som avvek från det vanliga mönstret. Nog väcker rubriker som "Risvedens starkaste kvinna", "Skogarnas konung", "Rövare vid Hundsjön" och "Tattare" läslust.

"Soldater och soldatorp" har ett eget avsnitt liksom "Skogstorp". Flera kapitel behandlar gårdar och torp i avgränsade områden. Gräfsnäs och Gräfsnäs godset, Östads och Livereds säterier, liksom Jägmästarbostället Karstavik har egna kapitel. Del tre avslutas med ett avsnitt kallat "Språkets kulturminnen", som innehåller ett urval av ortnamn med förklaringar samt våtmarker- nas benämningar.

Böckerna om Risveden är historia ur småfolkets perspektiv. Människor som levde i sin dagliga lunk utan åthäver, många gånger fattigt och eländigt, Dessa skogsbygdens invånares kildras med omsorg och vördnad. Man anar författarnas tacksamhet över att ha fått träffa många av Risvedens döttrar och söner, att ha fått sitta i vanliga kök och lyssna till deras erfarenheter om sitt och andras sätt att leva. Bakom böckerna finns även flera historieteckningar, som bered villigt lämnat ut kunskaper, foton och annat material till författarna. Bokprojektet, Risveden, en obygdens historia, är unikt på många sätt. Så heltäckande har få trakter, om någon, i Sverige beskrivits. Sockengränser och andra avgränsningar har lämnats därhän till förmån för skeenden i ett vidsträckt skogsområde. Allt är skrivet med enkla ord och klagörande meningar. Flera texter har skönlitterära kvalitéer. Bilder kompletterar texter följsamt. Disposition och register gör stoffet lättillgängligt.

Numera sätter man gärna betyg på böcker, filmer, konserter och en del annat.

På risvedenböckerna går inte att sätta betyg. Det finns inget att jämföra med. Författarna har genom år av idogt arbete och en stark känsla för människor i karga miljöer skapat ett historiskt dokument som kommer att stå sig i långt in i framtiden..

Boken Risveden, en västsvensk obygdens historiadelt 3, finns att köpa hos flera västsvenska bokhandlare. Samliga delar i risvedentrilogin kan beställas direkt hos författarna. Gå in på www.risveden.com, som är deras hemsida.

Text Roland Antehag
Foto Per-Anders Klöversjö

Nästa nummer av Västgötabygden kommer ut sista veckan i februari 2009. Manusstopp 10 januari 2009.

Jakten på Håkan

Under 1000-talet fanns en svensk kung med namnet Hakan, eller Håkan. Lokalt anses det klart att han bodde i Håkantorps utanför kungliga Levene. Men vem var han? I senaste numret av meddelandet från Västgötalitteratur försöker Håkan L Lindström leta fram honom ur historiens dimmor.

Skelett i Hangelösa bevisar kärleksdöd?

På 1100-talet skall det ha legat en liten träkyrka vid Skräddaregården, en dryg kilometer öster om dagens kyrka i Hangelösa. Nära kyrkans altare skall en munk ha begått hord med en kvinna från trakten. Båda dömdes till döden, men eftersom kyrkan vanhelgats revs den och har sedan dess varit spårlöst borta. Detta berättar Matz Nilsson i NLT.

Nu har Hangelösa hembygdsförenings forskarcirkel fått hjälp av arkeologer från Västergötlands Museum att söka efter den försvunna kyrkan, och kanske finna spår som kan bekräfta legenden. I slutet av september provgrävde man och fann genast skelett. Nu skall dessa tidsbestämmas. Kanske bekräftas i vart fall att det fanns en kyrka här i tidig medeltid.

Julklapps- och presenttips

Alla sex numren av Västgötabygden 2008 inhäftade i ett vackert omslag är en fin julklapp eller present. Den kostar 120 kronor + porto och kan beställas på förbundets kansli i Vara. Vår kanslist träffas säkrast på torsdagar, telefon 0512 - 105 50. Du kan också beställa via e-post vasterg.hembygdsf@telia.com. Upplagan är begränsad.

Om Du saknat

förteckningen över alla som hedrats med diplom och medaljer under året vill vi berätta att vi av utrymmesskäl flyttat listan till nummer 1 2009.

Glöm inte

att förnya Din prenumeration på Västgötabygden!

Julbonader

När julförberedelserna nästan var klara och julstädningen var färdig, då skulle det julpyntas. I köksskåpen byttes hyllpapperen och på hyllkanterna satte man hyllremсор med julmotiv. Pappersgirlangerna hade sin givna plats i taket och på spishyllan ställdes det tomtar. På väggarna satte man upp pappersbonader som kanske var signerade Jenny Nyström. Men det var inte bara i köket som man satte upp väggbonader. Det kunde också vara inne i finrummet, ute i farstun, ja till och med på utedasset kom det upp julbonader. Julpyntet köptes i socknens affär när man var där och julhandlade. Men det kunde också hända att man köpte en bonad inne i stan, men då kändes den extra fin.

Bonaden till höger har suttit över min säng sedan mitt första levnadsår. Kanske med något undantag i tonåren. Jag fick den i julklapp julen 1937 av tant Asta. Hon bodde i Värmland och var god vän med mamma och pappa. Bocken är gjord av äkta halm och väskan hänger löst på bockens rygg. Även grisarnas öron kan fladdra.

Nu finns flera likadana bonader. Min fru har sett till att en sådan bonad finns hos alla våra barn.

Både i syslöjden och på symöten av olika slag har flickorna fått lära sig att med nål och tråd göra vackra julbonader. I tapetseriaffären kunde man köpa bonader som var förritade eller så kunde man köpa ett pappersmönster som det gällde att tyda och om jag minns rätt, gällde det också att kunna räkna för att motivet skulle stämma.

Kanske är också gammaldags bonader historia, för i unga hem är julpyntandet inte lika självklart som hos den äldre generationen.

Leif Brunnegård